

Konfiskation af tysk ejendom i Sønderjylland efter 2. Verdenskrig

Af KIRSTEN LYLLOFF

Lov nr. 132 af 30. marts 1946 om konfiskation af tysk og japansk ejendom i Danmark var rettet mod tyske statsborgere, firmaer, institutioner og organisationer, men i Sønderjylland ramte loven også de danske statsborgere, der havde haft forbindelse med Kreditanstalt Vogelgesang og Höfeverwaltungsgesellschaft. Loven blev i høj grad anvendt landspolitisk, og tydeligst viste det sig ved den praksis, som tyske statsborgere i Sydslesvig med ejendom i Danmark blev underlagt. Denne artikel beskriver nogle af konfiskationslovens virkninger i Sønderjylland og Sydslesvig.

Indledning

Under 2. Verdenskrig aftalte de tre allierede, USA, Storbritannien og Sovjetunionen, at al tysk ejendom uden for Tyskland, German External Assets, som det blev kaldt, skulle konfiskeres som en del af krigsskadeerstatningen fra Tyskland. Rationalet bag denne beslutning var:

- at undgå problemerne fra 1. Verdenskrig, hvor Tysklands krigsskadeerstatning blev finansieret ved, at Tyskland optog udenlandske lån, som de siden var ude af stand til at tilbagebetale, og
- at man havde en forestilling om, at Det Tredje Rige bevidst forsøgte at bringe værdier i »Safehaven« i udlandet, for at nazisterne senere med disse midler kunne starte en 3. Verdenskrig.

Det sidste punkt har senere vist sig at være uden hold i virkeligheden. Det tyske rige troede på sejr til det sidste, og der er intet, der peger på en overordnet plan om at bringe værdier i sikkerhed uden for Tyskland, bortset fra at enkelte privatpersoner forsøgte at bringe deres private værdier ud.¹

Danmark fastfrøs umiddelbart efter kapitulationen alle tyske bankindeståender, ligesom man ved lov nr. 331 af 12. juli 1945 satte alle

tyske aktieselskaber under administration eller førte dem i likvidation. Desuden udsendte Handelsministeriet en bekendtgørelse af 2. juli 1945 om, at al tysk og japansk ejendom skulle anmeldes til Direktoratet for Vareforsyning.

Man var i sommeren 1945 fra dansk side således helt indforstået med, at tysk ejendom skulle registreres og fastfryses, men man havde ingen fornemmelse af, at de allierede havde planer om at konfiskere al tysk ejendom i Danmark.

I november-december 1945 lagde det amerikanske og britiske gesandtskab imidlertid voldsomt pres på den danske regering og tvang den til at gennemføre en konfiskationslov, der omfattede al tysk ejendom i Danmark.² Til at administrere loven udnævntes en kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom. Loven blev vedtaget 30. marts 1946, og kun tyskere, der kunne anerkendes af De Samvirkende Danske Emigranthjælpekomiteer, det vil sige personer, som i 1930'erne havde søgt hjælp i de forskellige hjælpekomiteer for politiske og jødiske flygtninge, blev undtaget fra denne lov. Det vil sige, at jøder, der var flygtet fra Tyskland i 1930'erne, men som havde klarret sig selv, fik konfiskeret deres formue og måtte som andre tyskere søge om dispensation fra loven.³

I § 5 i loven var der givet mulighed for, at privatpersoner, men ikke firmaer, organisationer og lignende kunne ansøge om fritagelse for konfiskation i et særligt tværministerielt sammensat dispensationsnævn, bestående af seks ministerielle embedsmænd og en topjurist som formand. Disse syv personer indstillede til Handelsministeriet, som havde den endelige afgørelse, om der skulle gives dispensation. I praksis fulgte Handelsministeriet altid dispensationsnævnet, hvis dette havde indstillet afslag, mens det i nogle ganske enkelte tilfælde gik imod dispensationsnævnet, hvis dette havde indstillet dispensation.

I tilfælde af, at dispensation ikke blev givet, kunne den pågældende tyske statsborger udtage »fornødne gangklæder, linned, senge og sengeklæder samt indbøgenstande, der efter forholdene er nødvendige til opretholdelse af et tarveligt hjem« og inden for en samlet værdi af 2.000 kr. »genstande som i øvrigt hører til de vigtigske livsfornødenheder eller er nødvendige for udøvelsen af den pågældendes næringvej, herunder kontante midler«. ⁴ Alt andet blev konfiskeret. Denne undtagelse for konfiskation af basale fornødenheder, kaldet »udtagelsesretten«, gjaldt dog kun for personer, der 30. marts 1946 var bosat i Danmark.

Aage Hilbert (1899-1953). Landsretsdommer. 1946-1948 formand for dispensationsnævnet. 1948 til sin død 1953 kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom. Foto: Det Kongelige Bibliotek, Fotografisk Atelier.

På grund af Sønderjyllands særlige historie, var der forhold her, som var væsensforskellige fra andre lokaliteter i Danmark. Tyske statsborgere i det øvrige Danmark var som hovedregel indvandret fra Tyskland, mens tyske statsborgere i Sønderjylland ofte var:

- personer, som var født i Sønderjylland, men tilfældigvis havde opholdt sig kortere eller længere tid uden for Sønderjylland, f.eks. nord for Kongeåen, i perioden 1. oktober 1918 til 15. juni 1920, og derfor ikke automatisk var blevet danske statsborgere,
- mænd der efter 1920 var indvandret fra Slesvig-Holsten for at gifte sig med en sønderjysk kvinde,
- og for et lille fåtals vedkommende personer, der bevidst havde valgt at bibeholde deres tyske statsborgerskab efter Genforeningen.

Desuden var mange af konfiskationssagerne arvesager, hvor en arvelader fra Sønderjylland havde efterladt sig arvinger både nord og syd for grænsen. De fleste af disse sidstnævnte sager drejede sig om gan-

ske små beløb, men blev alligevel gennemført efter samme retningslinjer, som der hvor det drejede sig om konfiskation i millionklassen.

Endelig var der en del tyskere syd for den danske grænse, som havde en betydelig del af deres formueværdier, specielt fast ejendom, nord for grænsen. Ejendom som havde været i deres families eje længe før 1920.

I denne artikel vil jeg analysere nogle af de helt specielle forhold, der gjorde sig gældende ved konfiskationerne i Sønderjylland, herunder de såkaldte sydslesvig-sager og konfiskationen af Kreditanstalt Vogelgesang og Höfeverwaltungsgesellschaft.

Metode

Der er ikke skrevet større historiske arbejder om den danske konfiskationslov, så derfor er denne artikel baseret på arkivarbejde. Jeg har gennemgået samtlige dispensationsafgørelser fra 1946 til 1961 i Handelsministeriets arkiv, alle mødereferater fra dispensationsnævnet i samme periode, og hele arkivet for Kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom.⁵ Mine overvejelser om forvaltningen af konfiskationsloven bygger derfor i overvejende grad på det samlede indtryk, jeg har fået gennem dette arkivarbejde.

Yderligere lovgivning

Konfiskationsloven fra 1946 blev kun ændret en enkelt gang og på en noget fordækt måde, muligvis for ikke at påkalde sig diskussion fra dansk eller udenlandsk side. Det viste sig nemlig, at loven uhenigtsmæssigt og uforudset kom til at ramme danske organisationer, som dels hjalp danske syd for grænsen og dels var en del af det danske kulturelle fremstød i Sydslesvig, idet disse var organisationer hjemmehørende i Tyskland. Blandt andet havde Det Danske Hospitalsfond, som hjalp danske og dansksindede i Hamborg, en kapital i Danmark på 275.000 kr., og den dansksindede avis Flensborg Avis havde en kapital i Danmark på over 500.000 kr., som ifølge loven stod til konfiskation.⁶ Der blev derfor som tekstanmærkning nr. 14 til tillægsbevillingsloven for 1946/1947 vedtaget, at Handelsministeriet kunne give dispensation, »når sådan fritagelse skønnes at tjene danske interesser«. I enkelte andre tilfælde anvendte man denne paragraf, når man fandt det åbenlyst uretfærdigt, at en tysk organisation fik konfi-

skeret deres ejendom, men det drejede sig kun om mindre end en håndfuld tilfælde.

I 1959 blev organisationen omkring den praktiske gennemførelse af konfiskationen nedlagt ved lov, men da der var et efterslæb af sager, fortsatte dispensationer og praktiske anliggender frem til 1961.⁷ Selvom loven ikke blev ændret, blev dens gennemførelse drastisk ændret i den 13-årige periode, den virkede. Mens der i 1946 næsten ikke blev givet dispensation til nogen, lempedes reglerne efterhånden mere og mere, således at de fleste privatpersoner i 1959 de facto havde fået dispensation. Denne ændring skyldtes politisk pres fra skiftende regeringer, som embedsmændene i dispensationsudvalget loyalt fulgte.

Almindelige forholdsregler ved konfiskationen

Loven var ikke rettet mod medlemmer af det tyske mindretal, hvis de havde dansk statsborgerskab, ligesom mindretallets organisationer, ligegyldigt om de var nazistiske eller ej, heller ikke blev ramt af konfiskationsloven, medmindre der var tysk kapital indskudt i dem. Loven ramte heller ikke pengemidler, der over den dansk-tyske clearing var blevet tildelt det tyske mindretals organisationer. Disse beløb blev krævet tilbagebetalt den danske stat af Revisionsudvalget for tyske betalinger, som intet havde med kommissarius at gøre.

For tyske statsborgere gjaldt, at deres ejendom 30. marts 1946 blev konfiskeret. Hvis de skulle have ejendommen tilbage, skulle de ansøge dispensationsnævnet om fritagelse for konfiskation, og mens deres sag blev behandlet, var deres midler båndlagt og kun det nødvendigeste blev bevilget dem udleveret.

Dispensationsandragendet blev af dispensationsnævnet sendt til den lokale politimyndighed, som ud fra egen vurdering, og ved at spørge naboer og andre i lokalsamfundet, udfærdigede en politirapport. Især i Sønderjylland var denne ofte farvet af det betændte forhold mellem danske og tyske. Således var udtalelser som »tysksindet« og »nazistisk indstillet« hyppigt forekommende i beskrivelsen af ansøgeren, uden at det mere konkret blev beskrevet, hvorfor denne dom var fældet. Personen, der søgte dispensation, så ikke disse udtalelser og kunne derfor ikke modsige dem. Disse negative udsagn blev gengivet ved hver ny behandling af sagen i dispensationsnævnet.

Dispensationsandragendet blev desuden sendt til fremmedpolitiet

Jens Herfelt (1894-1972). Politidirektør i København, senere højesteretsdommer. 1946-1948 kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom. Efter Hilberts død 1953 igen kommissarius, indtil denne stillings nedlæggelse i 1960. Foto: Det Kongelige Bibliotek, Fotografisk Atelier.

i København, som ud fra oplysninger i deres egne akter, i Justitsministeriet, i Rigsregistraturen over straffede personer og i modstandsbevægelsens centralkartotek udtalte sig, om de mente, personen skulle have dispensation. Heller ikke disse oplysninger, som engang imellem var fejlagtige, så den dispensationssøgende.

Fra midten af 1950'erne blev praksis lempet, således at skrivelser mellem forskellige myndigheder blev vist ansøgerne, hvis de udtryk-

te ønske om det. Embedsværkernes private kommentarer, som i virkeligheden ofte var det, der var afgørende for afgørelserne, blev ikke vist ansøgeren. Herved blev nogle af de værste fejl dog rettet.

Drejede det sig om personer tilhørende det danske mindretal i Syd-slesvig blev Sydslesvigsk Forening gennem Det danske Generalsekretariat i Flensborg bedt om en udtalelse, om der skulle gives dispensation. Denne udtalelse havde næsten altid afgørende betydning. Desuden blev generalkonsulen i Flensborg bedt om en vurdering.

Ud fra disse oplysninger skønnede dispensationsnævnet, om der skulle gives dispensation. Her lagde man stærk vægt på, om personen var danskfødt; kom fra en dansksindet familie; om eventuelle arvinger var danske; at vedkommende ikke havde tilhørt nazistiske organisationer; ikke havde sat sine børn i tysk skole; ikke havde hjulpet tyske flygtninge i 1945; ikke omgikkes tyskere og især tyske soldater under krigen; at døtrene i familien ikke havde haft tyske soldater som kærester; at man ikke havde deltaget i tyske møder; ikke havde optrådt provokerende over for naboer eller været medlem af uniforme-rede korps, og hvad der var vigtigst, ikke blev omtalt som tysksindet eller nazistisk indstillet af sine naboer.

Der var fra start af to hovedregler, som næsten ubrudt blev opretholdt under hele perioden fra 1946 til 1961: 1) Blev en tysk statsborger dansk statsborger, fik han samtidig dispensation, og 2) hvis en tysk statsborger i 1945 var blevet udvist af Danmark, fik han aldrig dispensation, og i 1945 sad udvisningerne løst. Nogle af de udviste efterlod kone og børn her i landet, hvor konfiskation af bolig og alle ejendele, bortset fra udtagelsesretten, samtidig med tab af forsørger, efterlod familien i dyb fattigdom. I visse af disse tilfælde, hvor der i øvrigt ikke var noget at sige hustruen på, blev efter en række år halvdelen af formueværdierne tilbageleveret til hustruen. Det hørte under det, der blev kaldt »delvise dispensationer«. Under samme gruppe hørte mindre belastede gamle og syge personer, som fik lov til at bebo deres konfiskerede ejendom indtil deres død, kaldet »brugsret« til boligen.

Så længe dispensationsansøgningen blev behandlet i dispensationsnævnet, afventede kommissarius og udbetalte et beskedent beløb af den konfiskerede formue til opretholdelse af livet for familien. Så snart den endelige afgørelse fra Handelsministeriet forelå, skred kommissarius til handling. Var det en frigivelse, fik familien udleveret formueværdierne, var det et afslag på frigivelse, solgte kommissarius indboet på offentlig auktion bortset fra det, der tilhørte »udtagelses-

retten«, ligesom boligen blev solgt. Før dette skete, havde en vurderingsmand vurderet personlige ejendele som malerier, smykker, radioapparater, møbler, køkkenudstyr, service osv. i husstanden og derved fundet ud af, hvad familien kunne udtage ifølge udtagelsesretten. Ud over dette kunne enkeltgenstande udtages af indboet, mod en tilsvarende reduktion af det i loven fastsatte beløb på 2.000 kr. Resten blev sat på auktion. Priserne ved salget af indboet, som i mange tilfælde var den største formueværdi, familien ejede, lå som en regel på en brøkdel af vurderingsprisen. Det beløb, der var blevet udbetalt som månedlige ydelser, indtil afgørelsen på dispensationssagen forelå, blev fratrukket i de 2.000 kr. Men da efterhånden visse sager trak så længe ud, at der var udbetalt større beløb end de 2000 kr. til opretholdelse af de daglige fornødenheder, tillod Handelsministeriet, at udbetalinger til livsfornødenheder under sagsbehandlingen kunne overstige de 2.000 kr.⁸

Hvis den ramte tyske statsborger skyndte sig at indgive nyt dispensationsandragende efter et afslag, indtrådte igen en afventende position fra kommissarius' side. Der var i loven ingen begrænsninger for, hvor mange gange man kunne søge dispensation, og det havde de sagførere, som nogle af de tyske statsborgere havde ansat til at føre sagen, hurtigt fundet ud af.⁹ Værre var det med de, der ikke fik gensøgt hurtigt nok, for hvis værdierne var solgt, fik man ved en senere dispensation blot provenuet ved salget frigivet.

Boligen blev behandlet efter lidt mere udviklede retningslinjer. Hvis det drejede sig om en landbrugsejendom, og ejeren ikke boede her i landet, blev den straks ved konfiskationen sat under administration af Statens Jordlovsudvalg.¹⁰ Boede ejeren her i landet, fik han lov at drive landbruget videre, indtil afgørelsen forelå. Drejede det sig om en udlejningsejendom, blev ejendommen altid sat under administration af en lokal sagfører. Drejede det sig om et en-families hus, som ejeren normalt selv boede, fik han lov at blive boende, indtil afgørelsen i Handelsministeriet var taget. Når afgørelsen forelå, og det var dispensation, fik ejeren straks sin ejendom tilbage. Var det et afslag på dispensation, blev boligen solgt. Hvis det var en landbrugsejendom, blev ejendommen tilbudt Statens Jordlovsudvalg for grundværdi med tillæg af 10 % for landbrugsjorden og en særlig vurdering af bygninger, besætning og løsøre, og som oftest solgt til denne institution, som derefter kunne anvende den til større landbrugspolitiske formål eller til videresalg. Al anden fast ejendom blev solgt af kom-

Helge Jacobi (1898-1967). Præsident for Sø- og Handelsretten. Formand for dispensationsnævnet fra 1948 til dets nedlæggelse i 1959. Foto: Det Kongelige Bibliotek, Fotografisk Atelier.

missarius. Ejendommen blev først tilbudt ministerier, politi, hæren og andre offentlige myndigheder for ejendomsskyld med tillæg af 20 %, og hvis der ingen købere var her, blev den sat til salg gennem offentlig, lukket udbud.¹¹ I tilfælde af, at der senere blev givet dispensation for de landbrugsejendomme, som Statens Jordlovsudvalg havde overtaget, men ikke solgt videre, og hvis ejendommen havde tilhørt en her i landet bosat tysker, tilbagekøbte kommissarius ejendommen fra jordlovsudvalget til samme pris som jordlovsudvalget havde betalt for den, hvorefter kommissarius tilbageleverede den til den tyske ejer. Hvis den tyske ejer ikke boede i Danmark, og det drejede sig om en større landbrugsejendom, fik ejeren normalt kun provenuet ved salget tilbage, men ikke selve ejendommen. Var ejendommen videresolgt af kommissarius eller af Statens Jordlovsudvalg, fik den tidligere ejer provenuet af salget.

Dispensationsnævnets praksis

I alt behandlede dispensationsnævnet ca. 5.600 sager. En stor del af sagerne drejede sig om firmaer og organisationer, som derfor af dis-

pensionsnævnet hurtigt kunne elimineres som ikke hørende under nævnets forretningsområde, idet som anført kun privatpersoner kunne søge om dispensation. Desuden søgte et mindre antal personer, som siden blev anerkendt af emigranthjælpekomiteerne, og så snart hjælpekomiteerne anerkendte dem, ophørte konfiskationen, og de behøvede ikke længere nævnets udtalelse. Nogle tyske statsborgere havde så ringe en formue, at der intet var ud over udtagelsesretten, og endelig var der nogle, som blev anerkendt som ikke-tyske statsborgere, f.eks. tidligere baltere, polakker og danzigere.

Tabel 1. Dispensationsnævnets sager, fordelt efter personens bopæl den 5. maj 1945

Dispensation givet:	Sønderjylland	Resten af Danmark	Syd-slesvig	Resten af Tyskland	Resten af Europa	Resten af Verden	Intet land angivet	I alt	Akkumuleret %
1946	8	37	1	4	12	1	4	67	1,6
1947	103	244	56	49	24	16	1	493	13,3
1948	85	189	68	161	28	16	2	549	26,3
1949	72	99	27	92	6	11	5	312	33,7
1950	21	36	142	121	10	6	0	336	41,6
1951	13	22	333	141	8	14	12	543	54,5
1952	19	12	139	253	3	6	0	432	64,7
1953	3	6	53	71	4	6	2	145	68,1
1954	7	5	43	37	5	2	1	100	70,5
1955	3	2	10	39	2	1	2	59	71,9
1956	7	10	11	65	4	4	1	102	74,3
1957	4	4	15	101	3	1	0	128	77,4
1958	0	0	11	17	0	0	0	28	78,0
1959	4	0	14	37	1	1	0	57	79,4
Delvis disp.	19	38	14	54	1	3	5	134	82,5
%	4,5	4,7	1,4	3,1	0,8	3,1	10,9	3,2	
Ingen disp.	54	99	37	510	18	8	11	737	100,0
%	12,8	12,3	3,8	29,1	14,0	8,3	23,9	17,5	
I alt	422	803	974	1752	129	96	46	4222	

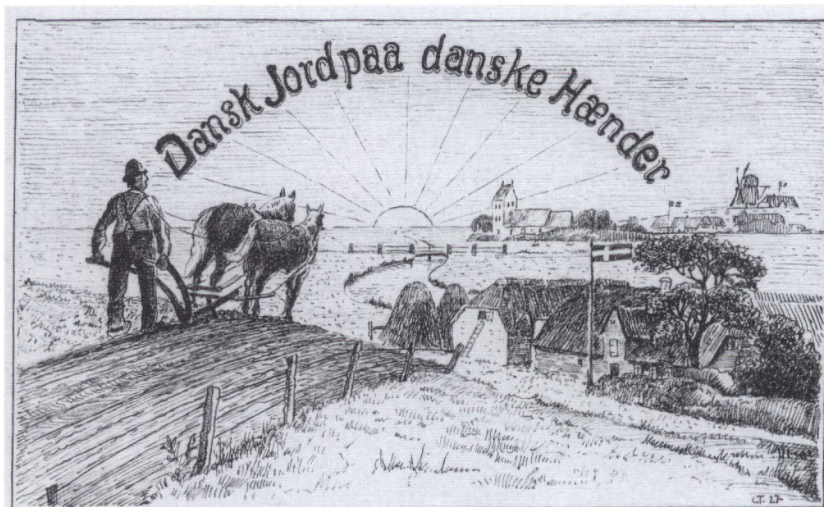
Tilbage var 4.222 sager, som fordeler sig som vist i tabel 1. Det drejer sig her i alt væsentligt om 4.222 familier, det vil sige, det svarer formentlig til det dobbelte antal personer. Af disse sager var ca. $\frac{1}{3}$ fra Sønderjylland og Sydslesvig.

Selve sagsforløbet i dispensationsnævnet kunne strække sig fra få uger til flere år. De sager, der tog længst tid, var ofte andragender, hvor der fra politisk hold blev forsøgt ændret på dispensationsnævnets praksis, og hvor dispensationsnævnet dels søgte at fastholde praksis og dels søgte at samle sagerne uden at afgøre dem, for at kunne give en ensartet afgørelse til de forskellige ansøgere, hvis praksis blev ændret.

Alle sager blev behandlet ud fra en individuel vurdering. Derfor kan der altid i materialet findes eksempler på afvigende afgørelser fra nedennævnte generelle principper. Men da man fra nævnets side prøvede at behandle ensartede sager ens, kan der alligevel angives visse principielle forhold. Den første gruppe, som fik dispensation, var danskfødte kvinder, som på grund af ægteskab med tysker var blevet tysk statsborger. Hvis de i 1946 var enker eller fraskilte og boede i Danmark, fik de dispensation. Denne gruppe udvidedes gennem årene til kvinder, der stadig boede sammen med deres ægtefæller her i landet, derefter til kvinder, der boede i Tyskland, og som var blevet gift før 1940. De eneste i denne gruppe, som normalt ikke fik dispensation, var kvinder, der var gift under krigen, og som boede med deres ægtefælle i Tyskland, og hvor de herhjemme havde provokeret naboerne ved dette ægteskab.

I første gruppe var også tyske statsborgere, som fremtrædende personer i modstandsbevægelsen oplyste havde hjulpet modstandsbevægelsen, og tyske emigranter, jøder og socialdemokrater, der havde opført sig uproblematisk over for danske myndigheder. Emigranter og jøder, som havde haft forskellige mindre uoverensstemmelser med myndighederne, fik først noget senere dispensation.¹²

Den næste gruppe, der i 1947 gennemgik fik dispensation, var tyskere, der igennem en lang årrække før krigen havde boet her i landet, og som ikke var kommet herop, fordi de var ansat i tyske firmaer. Hverken myndigheder eller naboer måtte have noget at sige dem på med hensyn til unational optræden. Under denne gruppe faldt en del af de i Sønderjylland boende tyske statsborgere. Dispensationsnævnets formand havde allerede 15. januar 1947 haft en samtale med de sønderjyske rigsdagsmænd, hvor nogle af dem talte for, at

Postkort fra Landeværnet. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

hvis Justitsministeriet gav opholdstilladelse, så skulle der også gives dispensation.¹³ Man bøjede sig dog for udtalelsen fra dispensationsnævnets formand om, at han måtte følge loven, i modsætning til Justitsministeriet, hvor der ikke på samme måde forelå en lov.

Efter den første bølge af afslag var givet i 1946/1947, fik dispensationsnævnet i efteråret 1947 en ny henvendelse fra de sønderjyske rigsdagsmænd, hvor man igen plæderede for en mildere kurs.¹⁴ Handelsministeriet, herunder handelsminister Jens Otto Krag, og dispensationsnævnet var dog afvisende over for at ændre praksis. Men uroen omkring denne og dispensationsnævnets også i andre sager førte dispensationspraksis bredte sig til regeringen, hvor især finansminister H.C. Hansen var modstander af den hårde linje. Ved et møde 5. marts 1948, hvor blandt andet handelsministeren, udenrigsministeren, finansministeren og justitsministeren deltog med tilhørende departementschefer og den hidtidige formand for dispensationsnævnet, som nu var blevet kommissarius, »anmodede [ministrene] embedsmændene om nærmere at overveje, hvorvidt man kunne nå frem til en ændring af praksis og eventuelt fremkomme med en indstilling herom«.¹⁵ Det resulterede i en revurdering af praksis i dispensationsnævnet og en mildere fremfærd.

Med hensyn til de sønderjyske sager var dispensationsnævnet dog

stadig tilbageholdende med at ville give dispensation, men man ville følge regeringen så langt, at man ville lade et udvalg af sønderjyske rigsdagsmænd se på de sager, hvor der var givet afslag. Dette forslag blev i juli 1948 af regeringen ændret til, at alle sager fra Sønderjylland, afgjorte som uafgjorte, skulle diskuteres på et møde med samtlige sønderjyske rigsdagsmænd.¹⁶ Dette møde fandt sted i Aabenraa 9. september 1948. Rigsdagsmændenes afgørelse, som frigav en større gruppe på én gang, fulgtes af en række senere møder med rigsdagsmændene, hvor praksis yderligere mildnedes, og hvor også sager fra Sydslesvig blev taget op. Desuden bombarderede visse sønderjyske rigsdagsmænd, som f.eks. den radikale Ingeborg Refslund Thomsen, dispensationsnævnet med anmodninger om ændring af afslag i konkrete sager.¹⁷ I slutningen af 1950'erne nærmede praksis i Sønderjylland sig den for resten af landet, således at de meget farvede beskrivelser fra politirapporterne fik noget mindre betydning.

I 1956 fik statsminister H.C. Hansen og ressortministeren, handelsminister Lis Groes, gennemført, at alle sager, hvor der tidligere var blevet givet afslag, blev taget op til fornyet – og mildere – vurdering.¹⁸ Dette kom kun til at ændre afgørelserne i et mindre antal sager fra Sønderjylland og Sydslesvig, men kom især tyskere bosat i Tyskland, syd for Slesvig, til gode. Tilbage i Sønderjylland var en gruppe, som havde optrådt uniformeret, som havde været medlem af NSDAP-N, som havde omgikkes tyske soldater/officerer, eller som havde ytret beundring for Hitler eller nazismen. De fik normalt ikke dispensation.

Sydslesvig-sagerne

Tysk ejendom i Danmark tilhørende sydslesvigere befandt sig helt overvejende i Sønderjylland. Det drejede sig for størstedelen om fast ejendom, danske værdipapirer knyttet til danske foretagender i Sønderjylland og bankindeståender.¹⁹ Indstillingen i dispensationsnævnet var fra starten, at der skulle gives dispensation til medlemmer af det danske mindretal. Men sagen forplumredes af kompetencestridigheder mellem dansk politi og den danske generalkonsul i Flensborg.²⁰ For tyskere, der boede i udlandet, var det normalt de danske repræsentationer i udlandet, der indhentede oplysninger lokalt om den pågældende, dels fra andrageren selv og dels fra offentlige myndigheder. Politimester Brix, Aabenraa, som tillige var politikomman-

dør for Sydjylland og leder af den dansk-tyske grænsebevogtning, havde efter eget udsagn fået til opgave fra dispensationsnævnet – det vil sige departementschefen i Justitsministeriet – rigspolitichefen og jordlovsudvalget at udføre en politimæssig undersøgelse i Sydslesvig af dispensationsansøgeres forhold ved hjælp af grænsebevogtningsmandskabet efter samme retningslinjer som de politimæssige udredninger i Sønderjylland. Det fandt generalkonsul Ryder i Flensborg i strid med almindelig respekt for landegrænser og stærkt provokerende over for de lokale tyske myndigheder. Han mente, formentlig med rette, at det, sammen med øvrige danske aktiviteter som at bygge danske skoler, indføre dansk lægetjeneste m.v. uden at spørge de relevante tyske myndigheder, bidrog til at fremprovokere irritation hos både tyske myndigheder og enkeltpersoner. Det viste sig i øvrigt, at både departementschefen i Justitsministeriet og dispensationsnævnet benægtede at have bedt Brix om at lave politimæssige undersøgelser i Sydslesvig. Men alle dispensationssager, uanset hvor andrageren boede, blev sendt til rigspolitichefen og denne havde sendt sagerne videre til Brix, hvis de pågældende boede i Sydslesvig. Men 18. januar 1947 blev der givet entydig besked til generalkonsul Ryder fra dispensationsnævnet om, at konsulatet i hver enkelt dispensationssag altid skulle høres og Sydslesvigsk Forening spørges i de tilfælde, hvor ansøgeren påberåbte sig at have tilknytning til det danske mindretal. Dermed var grænsebevogtningsmandskabet koblet ud.

Personer, der før 5. maj 1945 havde tilhørt Sydslesvigsk Forening, var de første til at få dispensation i 1947. Men da denne organisation ikke var repræsenteret alle steder i Sydslesvig, gaves også dispensation i de tilfælde, hvor det drejede sig om offentlig kendte dansk-sindede. Sydslesvigsk Forening, som havde betydelig politisk gennemslagskraft, havde allerede i 1947 foreslået, at man skulle vente med afgørelserne, indtil »det kan ses, om Sydslesvig skal blive under Tyskland som en almindelig tysk landsdel, eller om man vil følge den sydslesvigske befolknings ønske og give landsdelen en særlig status«. ²¹ Men da dette ville udsætte afgørelserne på ubestemt tid, blev det afslået af dispensationsnævnet.

Da Sydslesvig var et ømtåleligt politisk problem, tøvede dispensationsnævnet meget længe med at tage fat på behandlingen af andre sager end de oplagte vedrørende det danske mindretal. Først i september 1949 henvendte dispensationsnævnets formand sig til Handelsministeriet for at søge vejledning først og fremmest om, hvordan

man skulle forholde sig med landbrugsjord i Nordslesvig tilhørende sydslesvigere, men sekundært også om dispensationspraksis for andre formueværdier. Handelsminister Jens Otto Krag, der var ressortminister for dispensationssagerne, videreformidlede problemet til Hedtoft-regeringen for at få en politisk afklaring på dette spørgsmål.²²

Der havde i flere år, både fra politikere i og uden for regeringen, Statens Jordlovsudvalg og andre, været fremsat forslag om at bruge konfiskationsloven til at »rense grænsen«, da dispensationsnævnet henvendte sig til Handelsministeriet. Det skulle ske ved en kombination af konfiskation af den tyskejede jord nord for grænsen, som skulle tilbydes til de sønderjyske landmænd, som havde jord syd for grænsen, mod at de afstod deres jord syd for grænsen, som så kunne tilbydes landmænd syd for grænsen, som havde fået konfiskeret jord nord for grænsen. Dispensationsnævnets formand sagde tidligt klart fra ved en skrivelse af 3. november 1947, hvor han anførte »at nævnet er af den opfattelse, at dispensationsadgangen efter § 5 i konfiskationsloven ikke vil kunne anvendes til realisation af tanken om mageskifte af jord nord og syd for grænsen«.²³ Men politikerne og jordlovsudvalget fortsatte den samme diskussion om at bruge loven til en bedre jordfordeling og en »rensning« af grænsen, selvom både dispensationsnævnets formand og departementschefen i Justitsministeriet, som var medlem af dispensationsnævnet, kaldte forslaget om at bruge konfiskationsloven til dette formål for »magtfordrejning«. Deres pointe var, at der selvfølgelig ikke var noget i vejen for, at de enkelte landmænd nord og syd for grænsen privat kunne indgå i et sådant mageskifte, men man kunne ikke tvinge det igennem ved hjælp af konfiskationsloven.²⁴ Diskussionen sluttede først i marts 1950, da det blev endelig fastslået ved de af handelsminister Jens Otto Krag ovenfor anførte regeringsforhandlinger, at »det ikke kan anbefales, at dispensationsloven bliver brugt til at søge gennemført en bedre jordfordeling i de sønderjyske landsdele eller en »rensning« af grænsen«.²⁵ Man gav dog ikke retningslinjer for, hvad der skulle ske med de øvrige jorder, der var i sydslesvigsk eje.

Konfiskationen havde medført stor bitterhed og uro hos ejere af gårde syd for grænsen, hvor en væsentlig del af deres jord lå nord for grænsen, og hvor de havde driftsmæssige problemer på grund af konfiskationen af jorden.²⁶ Umiddelbart efter den ovenomtalte regeringsbeslutning i 1950 begyndte dispensationsnævnet en behandling

af sagerne. Igen blev de sønderjyske rigsdagsmænd spurgt, idet hver enkelt af dem fik tilsendt en lang række sager, hvor de på forhånd skulle bedømme, om de ville plædere for dispensation. Efter et møde 26. oktober 1950 med deltagelse af dispensationsnævnet og de sønderjyske rigsdagsmænd, ændrede dispensationsnævnets sin praksis.²⁷ Det medførte, at de fleste af de gårde, som havde jord nord for grænsen fik dispensation, og i de fleste tilfælde fik tilbageskødet jorden. Men sagsbehandlingen tog over 1½ år. Så sent som i foråret 1952 kunne dispensationsnævnet melde, at af de ca. 120 »grænsesager« var 11 stadig ikke behandlet.

Samtidig ændrede man praksis over for medlemmer af Sydslesvigsk Forening, således at var man medlem af denne forening, uanset indmeldelsestidspunktet, fik man dispensation. Det vil sige, at den sikre vej til at få dispensation var at melde sig ind i Sydslesvigsk Forening. Enkelte af de dispensationssøgende afslog dog bevidst denne genvej til dispensation, og til sidst fik også denne sidste gruppe dispensation, hvis de ikke havde markeret sig som stærkt danskfjendtlige eller topnazister.

Slutresultatet i 1959 var, at næsten alle sydslesvigere havde fået dispensation. Der var således markant større sandsynlighed for at få dispensation, hvis man boede i Sydslesvig, end hvis man boede noget andet sted – i eller uden for Danmark. Det skal dog anføres, at en del af de sydslesvigere, der fik dispensation, kun fik provenuet ved salget af deres ejendom tilbage. Hvor stor en del, det drejer sig om, vides ikke. En antydning af størrelsesordenen kan aflæses i et brev af 13. maj 1958 fra Statens Jordlovsudvalg til kommissarius, hvor det dog ikke er gjort op, hvor den tyske ejer boede på konfiskationstidspunktet.²⁸ Heri oplyses, at jordlovsudvalget alene i Sønderjylland havde administreret 2.529 ha jord for kommissarius, at 1.120 ha indtil denne dato var tilbageført til kommissarius, og at Statens Jordlovsudvalg fortsat ejede 1.394 ha og havde betalt ca. 2.125.000 kr. til kommissarius for disse 1.394 ha. Det må anses for sandsynligt, at den til kommissarius tilbageførte jord er overgivet til de oprindelige tyske ejere, mens kommissarius for de jorder/gårde, som jordlovsudvalget i 1958 stadig ejede, og hvis der var givet dispensation, kun kunne have udbetalt provenuet fra salget til de tidligere ejere. Derudover havde Statens Jordlovsudvalg fra Höfeverwaltungsgesellschaft erhvervet 2.960 ha for en købesum af ca. 4.825.000 kr.²⁹

Andreas Thulstrup (1897-1955). Landsretssagfører, borgmester i Haderslev (Vestret) 1929-1946. 1945 udnævnt af Handelsministeriet til administrator af Kreditanstalt Vogelgesang og Höfeverwaltungsgesellschaft. Foto: Det Kongelige Bibliotek, Fotografisk Atelier.

*A. Thulstrup, Haderslev
kontrolkomiteen 1945-1955*

Kreditanstalt Vogelgesang og Höfeverwaltungsgesellschaft³⁰

Fra både national dansk og tysk side førtes der efter Genforeningen i 1920 en revisionistisk kamp for at få ændret grænsen igen, i henholdsvis sydlig og nordlig retning. En del af denne kamp var den såkaldte »jordkamp« i Sønderjylland, hvor de tysksindede revisionister forsøgte at bibeholde den del af den sønderjyske jord, som var ejet af det tyske mindretal, og – hvis det var muligt – at øge mindretallets jordbesiddelse. Det sidste var der dog aldrig udsigt til.³¹ Denne kamp initieredes ikke fra tysk side under Det Tredje Rige, men under Weimar-republikken, og støttedes af denne. Først fra sidste halvdel af 1930'erne var tyske bagmænd og organisationer nazificeret, og selvom Hitlerregimet støttede det tyske mindretal på samme måde som tidligere, kan man ikke tale om en øget tysk aggression i jordkampen under Det Tredje Rige. Heller ikke efter at det nazistiske og SS-styrede Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi) i 1937 overtog kontrollen med støtteforanstaltningerne til mindretallet.³² Men ved Det Tredje Riges fald fik den danske side ved hjælp af konfiskationsloven en unik mulighed for at overtage en del af den jord, som tidligere havde tilhørt

det tyske mindretal. Det selv om loven, som tidligere nævnt, ikke var rettet mod danske statsborgere, tilhørende det tyske mindretal.

Efter Genforeningen i 1920 havde staten fra den tyske stat overtaget de såkaldte domænegårde, som statens jordlovsudvalg derefter udstykkede til husmandsbrug. Desuden opkøbte jordlovsudvalget på det frie marked større landbrugsejendomme i Sønderjylland, ligeledes for at udstykke til husmandsbrug. Samtidig havde landmændene i Sønderjylland hårde tider, dels på grund af dårlige tider i almindelighed for landbruget, og dels fordi de skulle omlægge landbruget, så det svarede til det danske marked. Dette ville, ifølge pastor Johannes Schmidt-Wodder, som var en af de ledende i det tyske mindretalsparti, Slesvigsk Parti, betyde en indvandring af kapitalstærke landmænd nordfra. De ville overtage de nyudstykkede parceller, idet de unge landmænd i Sønderjylland ikke havde kapital til at købe disse, og det ville dermed resultere i en »fordanskning« af landsdelen, hvad der ville vanskeliggøre en senere grænserevision.³³ Foranlediget af dette dannedes, med hovedinitiativtagerne Schmidt-Wodder og landsretssagfører G. Vogelgesang fra Haderslev, i 1926 Kreditanstalt Vogelgesang Kommanditaktieselskab, der skulle yde billige kreditforeningslån til medlemmer af det tyske mindretal. Aktiekapitalen var på 500.000 kr., hvoraf 50.000 tegnedes på navneaktier i Sønderjylland, mens 450.000 tegnedes som ihændehavepapirer af et slesvig-holstensk bankkonsortium. Dette konsortium viste sig senere at være stråmænd for Ossa/Vereinigte Finanzkontore, hvis økonomiske midler stammede fra den tyske stat. I 1934 havde Kreditanstalt Vogelgesang økonomiske problemer, og de hidtidige aktier for nominelt 495.000 kr. blev nedskrevet til 10 % af den nominelle værdi, det vil sige fra 495.000 kr. til 49.500 kr. Lrs. Vogelgesangs private aktier på 5.000 kr. blev ikke nedskrevet. Aktiekapitalen blev derefter udvidet med 445.500 kr., så den samlede aktiekapital igen blev 500.000 kr. Aktierne blev købt til kurs 130 af 7 uden for Europa boende tyske stråmænd for et schweiziske finansieringsselskab »Aktiengesellschaft für continentale Credite und Beteiligungen« (Aco-be), som i virkeligheden var ejet af Ossa/Vereinigte Finanzkontore. Det vil sige, at Kreditanstalt Vogelgesang fik en kapitalindsprøjtning på 579.150 kr. fra den tyske stat.

I 1928 oprettedes, igen med Schmidt-Wodder og landsretssagfører Vogelgesang som hoved-initiativtagere, aktieselskabet Höfeverwaltungsgesellschaft (HVG) med en aktiekapital på nominelt 100.000 kr. HVG skulle overtage driften og eventuelt videresalg af de gårde, som

Kort – formentlig fra 1945 – der viser placeringen af de gårde, hvori Kreditanstalt Vogelgesang havde udstedt pantebrev. Foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig.

Kreditanstalt Vogelgesang måtte overtage, hvis låntagerne ikke kunne betale deres skyld til kreditforeningen. I 1932 blev aktiekapitalen udvidet til 250.000 kr. Aktierne var ihændehavepapirer, hvoraf 25.000 kr. ejedes af Kreditanstalt Vogelgesang og 225.000 kr. af 4 forskellige tyske stråmænd for Acobe. Kreditanstalten arbejdede foruden med aktiekapitalen med et banklån, som den i de første år tog i det ovennævnte slesvig-holstenske bankkonsortium og fra 1930 i Acobe. Dette banklån var altså ligeledes finansieret af den tyske stat. I perioden 1930-1944 lå lånet på omkring 3-4 millioner kr., mens det de første år lå noget højere, men reduceredes ved at HVG i 1929 overtog 1,9 millioner kr. af lånet.

Når HVG overtog en ejendom kunne de enten indsætte en bestyrer, indtil den kunne sælges, eller, hvad der var det almindeligste, forpagte ejendommen til den tidligere tyske ejer. Forpagtningen kunne være betinget af, at forpagteren sendte sine børn i tysk skole eller på anden måde deltog i det tyske mindretals aktiviteter. Målet var at bibeholde forpagtningen hos den tidligere ejer, indtil denne fik mulighed for at

købe ejendommen tilbage. Når dette skete, blev der i salgsdokumentet normalt indføjet en klausul om, at ejendommen i en tidsperiode fra 20-50 år ikke måtte videresælges til andre end den nærmeste familie, inden HVG havde haft mulighed for at tilbagekøbe gården. Forpagtningen hos HVG og lånene i kreditanstalten var på favorable vilkår, og var selvfølgelig en stor fristelse for landmænd fra det tyske mindretal, som sammen med resten af det danske landbrug havde hårde tider i 1930'erne.

Fra dansk side havde man kun formodning om, at pengene til Kreditanstalt Vogelgesang og HVG kom fra den tyske stat. Efter krigen, hvor beviserne blev tilvejebragt ved fælles hjælp af tyske, allierede og danske myndigheder, hævdede selv de, der havde været stråmænd for pengegiverne, at de ikke kendte oprindelsen, men troede, at pengene kom fra de private »hjælpeforeninger« i Tyskland, som støttede Volksdeutsche uden for Tyskland. Det kan derfor ikke afvises, at det tyske mindretal var i lige så god tro, som de dansksindede landmænd i Sønderjylland, som benyttede sig af den tilsvarende kreditforening på dansk side, »Landeværnet«, som blev oprettet fire måneder efter Kreditanstalt Vogelgesang i januar 1927, og som gav fordelagtige lån til betrængte dansksindede landmænd.³⁴

9. maj 1945 beslaglagdes Kreditanstalt Vogelgesangs og HVG's kontorer i Haderslev efter en dommerkendelse på foranledning af den offentlige anklager i Haderslev, landsretssagfører og venstre-borgmester Andreas Thulstrup, men dommeren afslog på det foreliggende grundlag at beslaglægge de ejendomme, der tilhørte disse institutioner.³⁵ Men allerede 7. maj 1945 havde Statens Jordlovsudvalgs Tønder-kontor henvendt sig til samtlige tinglysningskontorer i Sønderjylland for at få fortegnelse over, hvilke gårde der tilhørte de to institutioner med begrundelsen, at Landbrugsministeriet »i givet fald kunne være forberedt til at overtage administrationen af hele Vogelgesangs virksomhed«.³⁶ I fortsættelse heraf tilbød jordlovsudvalget Landbrugsministeriet at administrere disse ejendomme, idet Tønder-kontoret »har modtaget forespørgsler fra hustruer til forpagtere og bestyrere om, hvorledes de skal forholde sig med hensyn til ejendommenes drift, efter at deres ægtefæller – i visse tilfælde al den mandlige arbejdskraft på ejendommene – er blevet arresteret, idet de hverken ser sig i stand til at få passet husdyrene eller tilendebragt tilsåningen, der adskillige steder i Sønderjylland er væsentlig forsinket på grund af den sidste tids begivenheder«. Landbrugsministeriet henvendte sig

til Handelsministeriet, som gav jordlovsudvalget denne bemyndigelse, idet Handelsministeriet henviste til den lov, der var under udarbejdelse i ministeriet om tvungen administration og likvidation af tyskejede selskaber af 12. juli 1945. Efter Handelsministeriets mening ville loven give den tilstrækkelige lovhjælp. Men parallelt med denne udvikling var sagen afgjort på anden måde, idet Justitsministeriet i brev af 16. juni 1945 i henhold til retsplejelovens § 795 havde etableret et værgemål for selskaberne med Andreas Thulstrup og amtsrådsmedlem Marius Christensen som værger.³⁷ De skulle så sandsynliggøre, at kapitalen i de to selskaber var tysk, hvilket de gjorde ved en redegørelse af 7. januar 1946, hvorefter selskaberne fra dette tidspunkt henhørte under den pågældende lov af 12. juli 1945. 31. januar 1946 blev borgmester Thulstrup og folketingsmand for Venstre Einar Simonsen af Handelsministeriet beskikket som likvidatorer. Simonsen gjorde ikke meget væsen af sig bortset fra at være medunderskriver på de vigtigste papirer, mens Thulstrup var den, der udadtil lagde linjen.

Formelt kom likvidationen af selskaberne efter vedtagelsen af konfiskationsloven 30. marts 1946 ind under kommissarius' ansvarsområde, idet aktiekapitalen, som for langt den største del var tyskejet, blev konfiskeret af kommissarius. Men denne havde meget svært ved at styre den selvstændige og i konflikter med det tyske mindretal, stærkt dansk-orienterede Haderslev-borgmester.

Kreditanstalt Vogelgesang og HVG udgjorde to meget forskellige problemstillinger set fra likvidatorernes/kommissarius' synspunkt. Vogelgesang havde pant i et stort antal ejendomme, mens HFV ejede landbrugsejendomme, som det havde forpagtet til de tidligere ejere. Med hensyn til Vogelgesang var spørgsmålet,

- om man skulle opsigte pantebrevene til udbetaling, hvilket ville føre til tvangssalg af mange af gårdene, da pantet normalt var den yderste hæftelse,
- om man skulle udbyde pantebrevene til salg, hvilket formentlig ville medføre et kursfald på grund af det store udbud, eller
- om man skulle medvirke til en fælles overdragelse af pantebrevene til et andet kreditforeningsselskab, og her var blandt andet Lånekassen for Sønderjylland i spil.³⁸

Likvidatorerne gav ved et møde i maj 1946 med kommissarius udtryk for, at pantebrevene skulle opsiges og gælden indfries, men kommis-

sarius mente, at det var i strid med konfiskationsloven, som udtrykkelig angav, at pantebreve skulle sælges. Ydermere mente han ikke, at han kunne medvirke til, at konfiskationsloven blev brugt til, at danske statsborgere måtte gå fra deres gårde.³⁹ Han foretrak, at Lånekassen for Sønderjylland eller en lignende institution, som var ejet og dermed kontrolleret af staten, fik overdraget pantebrevene, således at man ikke kunne anføre, at konfiskationsloven blev benyttet som led i »jordkampen«. Samtidig forbød han likvidatorerne fremover at opsigge pantebreve. Inden mødet havde likvidatorerne gennemgået alle pantehæftelser, og i de tilfælde, hvor debitorerne ikke mødte op til forhandlinger med likvidatorerne, var lånet blevet opsagt. Denne praksis blev dog efter mødet med kommissarius standset. I januar 1947 gjorde man op, at 13 debitorer indtil da havde fået opsagt pantebrevene, og ved denne fintælling fandt man så yderligere fire tilfælde, hvor pantebrevet i november 1946 var opsagt mod gældende aftale med kommissarius fra maj 1946.⁴⁰

I august 1946 besluttedes det ved et ministermøde i Knud Kristensen-regeringen, at Lånekassen for Sønderjylland overtog pantebrevene. Men realisationen af denne beslutning trak ud, og Thulstrups intervention synes at have været en af grundene. I december 1946 meddelte finansminister Thorkil Kristensen, i hvis ressort lånekassen hørte til, pludselig, at sagen var stillet i bero indtil februar 1947.⁴¹ Thulstrup, som var den, der oplyste kommissarius om denne forhandling, mente, at det skyldtes en henvendelse fra Landeværnet til statsministeren gående ud på, at dette kreditinstitut overtog Vogelgesangs aktiver.

Kommissarius fik derefter mellem jul og nytår 1946 et møde i stand med finansministeren, hvor kommissarius' referat af samtalen lyder således:

»[...] jeg redegjorde for sagen og erklærede, at jeg måtte følge loven og sælge disse pantebreve, navnlig fordi jeg ikke kunne drive nogen art af politik i min stilling, men måtte have afgørelser, der var politisk prægede, lagt over til en myndighed, hvis handlinger ministeriet kunne tage ansvaret for. Dette var så meget mere vigtigt, som jeg efterhånden havde erfaret, at der var stor uenighed i Sønderjylland om dette spørgsmål. Finansministeren syntes at forstå og billige min stilling og udtalte, at det så kom an på at få fastlagt, efter hvilke principper Lånekassen skulle behandle de overtagne pantebreve.«⁴²

Ved udsigten til at overtage lånene indkaldte Lånekassen i januar

1947 til bestyrelsesmøde, hvor kommissarius og likvidatorerne også var til stede. Her klagede man over Thulstrups fremfærd mod syv navngivne ejere af belånte ejendomme, idet man mente, at likvidatorerne havde faret alt for hårdt frem imod dem, ligesom man fremførte det synspunkt, at pantebrevene ikke skulle inddrives. Der synes dog ikke at være kommet noget ud af klagen, idet Thulstrup tilbageviste alle syv klager som grundløse.⁴³

Som modtræk henvendte den ene likvidator i februar 1947 sig direkte til finansminister Thorkil Kristensen, idet han fremførte, at han »af følgende grunde anser det for uheldigt og vistnok også i strid med konfiskationslovens forudsætninger, når det påtænkes at lade lånekassen for Sønderjylland overtage panteobligationerne:

I. Det vil være i strid med opfattelsen hos det store flertal af befolkningen her i landsdelen, dersom de folk, der gennem tiderne, trods de mange hjælpeforanstaltninger af økon. art fra lovgivningens side i form af Sønd. Lånekasse, Sønderjydsk Hypotheklånefond, Realkreditlån m.v., alligevel har søgt til Vogelgesang, at disse folk, der for manges vedkommende har udvist aktivt unationalt adfærd og nu sidder i Faarhuslejren, skal have deres økonomiske forhold og blok konserveret gennem en statsinstitution, der dog vist må siges at være stærkt nationalt betonet.«⁴⁴

Venstre-regeringen koblede Lånekassen ud og overlod ansvaret til Thulstrup. Ifølge Thulstrup indgik likvidatorerne herefter i forhandling med de forskellige debitorer om omprioritering, tillægslån osv. til andre kreditinstitutter, således at han ved en opgørelse af 20. marts 1948 til kommissarius vedrørende de oprindelige 593 pantebrevsdebitorer kunne oplyse, at bortset fra nogle få resterende sager og ni tilfælde, som var gået til inkasso, var pantebrevene indløst.⁴⁵

Hvis man skal tro Thulstrup, var alt foregået uden større uro og efter alles tilfredshed. Om det virkelig var tilfældet, kan der ikke svares på her, da det foregik med et minimum af kontakt til kommissarius. Likvidationen af Kreditanstalt Vogelgesang indbragte ca. 3,5 millioner kr. på kommissarius' konto.

Med hensyn til HVG var spørgsmålet:

- hvem man skulle sælge HVG's gårde til, og
- hvad man skulle gøre ved forpagtningskontrakterne.

HVG var ejer af 83 gårde og 17 jordarealer uden bygninger, som HVG havde overtaget på grund af misligholdte pantehæftelser til Kreditan-

stalt Vogelgesang. På de fleste af disse gårde, sad nu de tidligere ejere som forpagtere med forpagtningskontrakter af varierende åremål. Forpagtningskontrakterne strakte sig frem til 1950. Thulstrup mente, at forpagtningskontrakter, der var indgået kort før befrielsen, kunne annulleres uden videre, hvilket derfor skete. Desuden mente han at være berettiget til at opsigte kontrakten for de forpagtere, som var blevet idømt fængselsstraf i henhold til straffelovstillæggene, men efter forhandling med kommissarius forlængedes disse forpagtningskontrakter, hvis de strakte sig ud over 1948, til 1948. I øvrigt ophørte forpagtningen efterhånden som forpagtningskontrakterne udløb.

Som ved andet salg af konfiskerede landejendomme blev Statens Jordlovsudvalg først tilbudt at overtage ejendommene. Ved en status 15. marts 1948 kunne det oplyses, at 46 gårde og 13 arealer var overgivet til Statens Jordlovsudvalg, og at én ejendom og to arealer, som jordlovsudvalget ikke ønskede at overtage, var solgt til anden side. Tilbage var 36 gårde og ét jordareal, hvoraf forpagtningskontrakten ville udløbe for 18 gårde i 1948 og de sidste 18 i 1949-50. En del af de tidligere ejere/forpagtere ønskede selv at tilbagekøbe ejendommene, men dette blev ikke tilladt. Efter konfiskationslovens § 7 måtte videre salg af konfiskeret ejendom kun ske efter godkendelse fra Handelsministeriet for at hindre, at stråmænd for tidligere tyske ejere igen opkøbte værdierne. For fast ejendom betød dette, at der i tingbøgerne blev indføjet en servitut om, at eventuelt videresalg skulle godkendes af Handelsministeriet.⁴⁶ Dette medførte i praksis, at personer tilhørende det tyske mindretal i Sønderjylland, ikke kunne erhverve konfiskeret fast ejendom.

Hvis en person ønskede at erhverve en konfiskeret ejendom, indledtes der rutinemæssig en politimæssig undersøgelse af den pågældende, og hvis der på nogen måde var noget at sige personen på i national henseende, fik den pågældende ikke tilladelse til at købe ejendommen. Ingen af de tidligere forpagtere af Höfeverwaltungsgårde kom igennem dette nåleøje.

Det mest grelle eksempel var en forpagter af en gård i Kravlund ved Tinglev, som i starten af 1949 fremsatte ønske om at købe gården, når forpagtningen udløb i 1949. Politirapporten fra marts 1949 angav, at flere naboer, som dog helst ville være anonyme, og derfor ikke var angivet med navn i rapporten, betegnede ham som »meget galt tysksindet« og med »nazistiske sympatier« uden at angive, hvad det gik ud på.⁴⁷ Ellers var der ikke noget at udsætte på ham. På grundlag

af denne rapport afslog jordlovsudvalget, som fik gården overdraget ved forpagtningens ophør, at sælge gården til ham. Politirapporten modsagdes dog af, at sognerådsformanden og 33 andre naboer, af hvilke langt de fleste var dansksindede, 27. februar 1950 skrev til statsministeren for at protestere imod, at forpagteren ikke kunne købe gården, som han havde overtaget fra sin far og siden 1934 havde forpagtet for HVG. Forpagteren tilhørte det tyske mindretal, men han havde aldrig været medlem af tyske eller nazistiske organisationer, og der var intet at udsætte på hans opførsel under Besættelsen.⁴⁸ Statsministeriet sendte sagen til Handelsministeriet, som sendte den rundt mellem kommissarius, det lokale politi og Statens Jordlovsudvalg i ni måneder. Men Statens Jordlovsudvalg, som havde fået en kopi af brevet til statsministeren direkte tilsendt fra de 34 lokale, handlede hurtigt og skyndte sig at forpagte gården fra 1. april 1950 og otte 8 år frem til en dansksindet. Dermed var sagen lukket, og ingen af de involverede myndigheder ønskede at røre ved den. I stedet prøvede de over for sig selv og de andre involverede parter at retfærdiggøre denne disposition. Endelig 13. december 1950 skrev Handelsministeriet til sognerådsformanden, »at man ikke har mulighed for at ændre de af Statens Jordlovsudvalg som ejer af ejendommen foretagne dispositioner over denne.«

En enkelt sag fra HVG endte for domstolene.⁴⁹ En enke havde ved mandens død i november 1944 ved hjælp af penge fra sin danske familie, som boede nord for Kongeåen, købt den gård, som hun og manden havde ejet 1914-1936. HVG overtog gården i 1936 på grund af forfaldne pantebreve, hvorefter ægteparret forpagtede den frem til 1945. Købekontrakten blev underskrevet 1. maj 1945, og alle ydelser og forpligtelser betalt af enken til HVG 1. maj 1945. I kontrakten var der indføjet den klausul, at HVG havde tilbagekøbsret, hvis enken ville sælge til andre end én af sine fire døtre inden for en periode på 20 år. Men inden skødet kunne udskrives, havde Thulstrup overtaget administrationen af HVG, og han nægtede at udlevere skødet, idet han erklærede handelen ugyldig. Efter at sagen havde trukket ud i seks år, hvor gården blev forpagtet efter den forpagtningsaftale, enken havde haft, inden hun købte gården, samtidig med at enken betalte afdrag på lån og pantebreve i ejendommen, søgte enken i desperation hjælp hos handelsministeren, som sendte sagen videre til Handelsministeriet og kommissarius. Deres svar var, at hvis enken ikke kunne indgå et forlig med Thulstrup, måtte hun indbringe sagen for

domstolene. Men det eneste forlig, Thulstrup ville gå ind på, var annullering af handelen, og det var selvfølgelig uantageligt for enken. 23. august 1951 faldt der dom ved Vestre Landsret, og den var dokumenteret med en fyldig redegørelse, hvor der ikke var skygge af tvivl om, at handelen var fuldt lovlig, at enken havde ejet ejendommen fra 1. maj 1945, at konfiskationsloven derfor ikke gjaldt for ejendommen og at skødet straks skulle udleveres til enken. Thulstrup appellerede på stedet kendelsen til Højesteret uden at konferere med kommissarius, men denne var blevet betænkelig og bad kammeradvokaten komme med en udtalelse. Kammeradvokaten kom til det samme resultat som Vestre Landsret, idet han udtrykte, at der »ikke er nogen nævneværdig chance for at gennemføre sagen ved Højesteret.« Kommissarius beordrede derefter Thulstrup til at trække sagen tilbage fra Højesteret og udlevere skødet. Alligevel henvendte Thulstrup sig til enken og foreslog et forlig. Det blev dog ikke til noget og et år senere i september 1952 kunne Thulstrup meddele kommissarius, at skødet var udleveret.

Likvidationen af HVG indbragte 2,7 millioner kroner i kommissarius' kasse. For de to selskaber tilsammen blev der således indbetalt 6,2 millioner kr., og dermed hørte indtægterne ved likvidationen af disse selskaber til de allerstørste i det samlede provenu af al konfiskeret ejendom på ca. 156 millioner kr.⁵⁰

Konklusion

Konfiskationsloven var en lov, der blev påtvunget det politiske system af USA og Storbritannien, og hvor politikerne fra starten var betænkelig ved, om den stred mod dansk retsfølelse og -moral. Alligevel brugte forskellige regeringer i efterkrigstiden loven til politiske formål for at imødekomme bestemte grupper som f.eks. sydslesvigerne. Uden at ændre loven, ændrede man praksis for bestemte grupper, mens andre grupper, som havde ringe folkelig opbakning som f.eks. sønderjyder, der havde haft forbindelse med Vogelgesang og Höfeverwaltungsgesellschaft, fik en hård behandling. Tilmed lod man i sidstnævnte tilfælde loven administrere af politiske høge i det betændte forhold mellem dansksindede og tysksindede sønderjyder.

De topembedsmænd, som administrerede loven – nemlig dispensationsnævnet og kommissarius – fulgte politikerne langt hen ad vejen, men når politikerne vovede sig for langt ud og ville bruge loven til andre formål som f.eks. »rensning af grænsen« eller opsigelse af pan-

tebreve i Kreditanstalten, satte de foden ned og stoppede politikerne. I sagen om administrationen af pantebrevene i Vogelgesang kom embedsmændene dog til kort.

KILDER OG LITTERATUR

Utrykte kilder:

- Rigsarkivet, proveniens nr. 0002, Udenrigsministeriet, gruppeordnede sager 1945-1972, j.nr. 7.Y.11
 Rigsarkivet, proveniens nr. 0002, Udenrigsministeriet, gruppeordnede sager 1945-1972, j.nr. 7.Y.116
 Rigsarkivet, proveniens nr. 0002, Udenrigsministeriet, gruppeordnede sager 1945-1972, j.nr. 87.x.12.a.
 Rigsarkivet, proveniens nr. 0015, Handelsministeriet, journalsager, gruppe 124, 125, 126, 127, 1038, 1062.
 Rigsarkivet, proveniens nr. 1510, Kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom.

Trykte kilder:

- Finansministeriet: *Betænkning vedrørende Sønderjydsk Hypoteklånepand og Lånekassen for Sønderjylland afgivet af det ved Finansministeriets skrivelse af 13. december 1957 nedsatte Udvalg, Betænkning nr. 224, Finansministeriet, 1959.*
 Historisk Samfund for Sønderjylland: *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vo-*

gelgesangs Tilblivelse, Gyldendal, 1946.

Litteratur:

- Lildholdt, Karen Harder: »Konfiskationsloven – myte og praksis«, *Sønderjyske Årbøger* 2009, s. 57- 97.
 Lumans, Valdis O.: *Himmeler's Auxiliaries: The Volksdeutsche Mittelstelle and the German National Minorities of Europe, 1933-1945*, University of North Carolina 1993.
 Lylloff, Kirsten: *Konfiskation af tysk og japansk ejendom i Danmark*. Speciale ved Københavns Universitet 2007.
 Lylloff, Kirsten: »Indrejse nægtet – efter 1945. En jødisk emigrants historie«, Lene Sofie Bak (red.): *Dansk Jødisk Historie i 2. Verdenskrigs Epoke*, Dansk Jødisk Museum 2011.
 Priemé, Jørn: *Fra Jord til Bord, Strukturdirektoratets historie*. Strukturdirektoratet 1997.
 Schultz Hansen, Hans: »*Dansk jord på danske hænder*«, *Foreningen Landeværet og den nationale jordkamp i Sønderjylland 1927-2002*, Aabenraa 2002.

NOTER

1. For dokumentation af oplysninger i dette afsnit, se Lylloff 2007.
2. Lov nr. 132 af 30.3.1946 om konfiskation af tysk og japansk ejendom.
3. Lylloff 2011.
4. Lov nr. 132 af 30.3.1946, § 2, stik. 2.
5. Det drejer sig om følgende arkiver i Rigsarkivet: 1. Handelsministeriet, proveniensnr. 0015, alle sager med j.nr. 125, 126, 127 og 1038 fra 1946-1961. 2. Kommissarius for konfiskation af tysk og japansk ejendom, provniensnr. 1510.
6. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, Journalsager 1909-1971, 1038C-89-46: Notat vedrørende tekstanmærkning nr. 14 til forslag til lov om tillægsbevilling for 1946/47, og 126-48: Kommissarius/Revisionen.
7. Lov nr. 146 af 13.5.1959. Lov om ændringer i konfiskationsloven.
8. Rigsarkivet, kommissarius' arkiv, journalsager (D-sager) D 101. Brev af 12.9.1947 fra Handelsministeriet til kommissarius.
9. I 1950 forsøgte man at sætte en stop-

- per for denne praksis ved i kongelig anordning af 18.9.1950 at sætte en tidsfrist for indgivelse af dispensationsansøgning til 1.7.1951 og ved kongelig anordning af 21.12.1951 at meddele, at dispensation kunne afvises, hvis sagen havde været behandlet af nævnet to gange tidligere. Begge disse forordninger blev dog kun praktiseret i få år, hvorefter man, uden at annullere forordningerne, fortsatte med behandlingen af alle ansøgninger, nyindkomne som tidligere behandlede.
10. Statens Jordlovsudvalg oprettedes i 1919 af Rigsdagen til hjælp ved udstykning til husmandsbrug. Det anvendtes senere til gennemførelse af forskellige jordsbrugspolitiske tiltag for til sidst at medvirke til sammenlægning af jordbrugsarealer, inden det i 1989 blev nedlagt. Se Priemé 1997.
  11. Rigsarkivet, kommissarius' arkiv, proveniensnr. 1510, Journalsager (D-sager), D sag 13. Notat af 22.3.1948 af kontorchef Niels Børge Hansen fra kommissarius' kontor.
  12. Se f.eks. Lylloff 2011.
  13. Rigsarkivet, kommissarius, journalsager (k-sager), K 1053, Forespørgsler vedr. konfiskationsloven. Referat af møde 7.1.1947 af dispensationsnævnets formand.
  14. *ibid.* Brev af 7.10.1947 fra Frederik Heick og Jørgen Otsen til dispensationsnævnet.
  15. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1971, j.nr. 127-48. Retningslinjer.
  16. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, Ujournaliserede sager, j.nr. 124, pakke 357. Referat af møde i dispensationsnævnet nr. 75 den 6.7.1948.
  17. I dispensationsnævnet havde man et noget sarkastisk forhold til disse henvendelser, men Ingeborg Refslund Thomsen var som datter af den kendte dansksindede sønderjyde og tidligere landdagsmand H.P. Hansen og som ægtefælle til amtmanden i Sønderborg-Aabenraa Amt, Kristen Refslund Thomsen, ikke sådan at ignorere.
  18. Rigsarkivet, Udenrigsministeriet 1945-1972, 0002, pakke, gruppeordnede sager, 87.x.12.a., pk. VI.
  19. Danske aktier, obligationer og pantebreve tilhørende tyske statsborgere, uanset hvor disse havde bopæl, var omfattet af konfiskationen.
  20. Rigsarkivet, kommissarius 1510, journalsager (k-sager), j.nr. k 7230 Dansk Mindretal syd for grænsen.
  21. Rigsarkivet, Udenrigsministeriet 0002, 1945-1972, gruppeordnede sager, 87.x.12.a. pk. II. Brev af 5.12.1947 fra generalsekretær Fr. Thygesen til dispensationsnævnet.
  22. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1971, j.nr. 127-500/49. Jord ejet af sydslesvigere nord for grænsen. (Mageskitte af jord nord og syd for grænsen.). Brev af 3.10.1949 fra handelsminister J.O. Krag til udenrigsminister Gustav Rasmussen.
  23. Rigsarkivet, kommissarius 1510, journalsager (k-sager), journalsag k 7230. Skrivelse af 3.11.1947 fra dispensationsnævnet til Handelsministeriet.
  24. Rigsarkivet, kommissarius 1510, journalsager 1909-1971, jr.nr. 127-500/49. Jord ejet af sydslesvigere nord for grænsen. Brev af 21.1.1950 fra departmentschef Jespersen, Handelsministeriet, til afdelingschef P. Villadsen, Handelsministeriet, og notat af 12.1.1950 af Dons Møller, Udenrigsministeriet.
  25. *Ibid.* Brev af 21.3.1950 fra statsminister Hans Hedtoft til udenrigsminister Gustav Rasmussen.
  26. Rigsarkivet, Udenrigsministeriet 0002, gruppeordnede sager 1945-1972, j.nr. 7.Y.116 Dispensationer fra loven om konfiskation af ejend. tilhørende tyske statsb. i Sydslesvig, og Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1971, j.nr. 127-500/49. Jord ejet af sydslesvigere nord for grænsen. (Mageskitte af jord nord og syd for grænsen).
  27. Rigsarkivet, Udenrigsministeriet 0002, gruppeordnede sager 1945-1972, j.nr. 7.Y.116 Dispensationer fra loven om konfiskation af ejend. tilhørende tyske statsb. i Sydslesvig og

- Rigsarkivet, kommissarius 1510, journalsager (k-sager), k 7230 Dansk Mindretal syd for grænsen.
28. Rigsarkivet, kommissarius 1510, journalsager (k-sager), k-sag 5062, Statens Jordlovsudvalg.
  29. Ibid. Brev af 22.2.1955 fra Statens Jordlovsudvalg til kommissarius.
  30. Almene oplysninger stammer fra Rigsarkivet, kommissarius' arkiv 1510, journalsager (D-sager) D-sag 171 og Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1971, j.nr. 126-25/1950. Kreditanstalt Vogelgesang.
  31. Hans Schultz Hansen 2002, s. 110.
  32. Historisk Samfund for Sønderjylland 1946 og Lumans, 1993.
  33. Rigsarkivet, kommissarius 1510, Journalsager (D-sager), D-sag 171. I. Schmidt: Denkschrift über den Kampf um den Boden in Norschleswig. 8.1.1926. J. Schmidt-Wodder sad i folketinget for Slesvigsk Parti 1920-1939.
  34. Landeværnet var ikke støttet af den danske stat, men fik sin kapital ved landsindsamling i Danmark, hvor det af slogans og plakater klart fremgik, at målet var at fortrænge de tysksindede fra »dansk jord«. Se i øvrigt Hans Schultz Hansen 2002.
  35. Rigsarkivet, kommissarius arkiv 1510, journalsager (k-sager), K 3037, Vogelgesang. Redegørelse af 22.10.1954 af lrs. A. Thulstrup til kommissarius. Det er Thulstrup selv, der i denne redegørelse angiver at være offentlig anklager, men jeg har ikke kunnet finde bekræftelse på det andre steder.
  36. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1972, j.nr. 1062-96-45. Vogelgesang. Brev af 19.5.1945 fra Statens Jordlovsudvalg til departementschef Wilcke, Landbrugsministeriet.
  37. Rigsarkivet, kommissarius arkiv 1510, K 3037, Vogelgesang. Redegørelse af 22.10.1954 fra Thulstrup til kommissarius.
  38. Iflg. Betænkning nr. 224, 1959, side 8: »Lånekassen for Sønderjylland blev oprettet ved lov af 28. juni 1920 med det formål at yde driftslån til handlende, næringsdrivende og landbrugere, der som følge af krigen, mar-kens fald eller andre årsager ikke rådede over eller ad anden vej kunne skaffe sig tilstrækkelig driftskapital til grundlæggelse eller opretholdelse af deres økonomiske virksomhed. I almindelighed blev der ikke krævet sikkerhed for de pågældende lån.«
  39. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1972, j.nr. 1062-96-45. Vogelgesang. Brev af 11.2.1947 fra kommissarius til Handelsministeriet.
  40. Rigsarkivet, kommissarius' arkiv 1510, K 3037, Vogelgesang. Brev af 9.1.1947 fra Thulstrup til kommissarius.
  41. Rigsarkivet, kommissarius' arkiv 1510, journalsager (k-sager), K 3037, Vogelgesang. Brev af 12.12.1946 fra Thulstrup til kommissarius.
  42. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1972, j.nr. 1062-96-45. Vogelgesang. Brev af 11.2.1947 fra kommissarius til Handelsministeriet.
  43. Rigsarkivet, kommissarius' arkiv 1510, journalsager (k-sager), K 3037, Vogelgesang. Brev af 9.1.1947 fra Thulstrup til kommissarius.
  44. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1972, pakke 2388, j.nr. 1062-96-45. Vogelgesang. Brev af februar 1947 fra Einar Simonsen til Thorkil Kristensen.
  45. Rigsarkivet, kommissarius' arkiv 1510, journalsager, D-sag 171: Ændringer af konfiskationsloven. Brev af 20.3.1948 fra Thulstrup til kommissarius.
  46. Denne tinglyste servitut blev ophævet ved ophævelsen af konfiskationsloven i 1959.
  47. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1971, j.nr. 127-75-50, Forpagter af Höfeverwaltungsgaard.
  48. Den eneste forening man kunne angive, han havde været medlem af, var »Bund für deutscher Kultur«.
  49. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015, journalsager 1909-1971, j.nr. 126-5-51, V.. om krav på Vogelgesang.
  50. Rigsarkivet, Handelsministeriet 0015,

journalstager 1909-1971, j.nr. 126-1-55. Høfeverwaltungsgesellschaft A/

S i likvidation. Notat af 22.2.1955 af Handelsministeriet.

Zusammenfassung

Nach dem 2. Weltkrieg wurde Dänemark durch die Alliierten zur Durchführung eines Gesetzes über die Beschlagnahme des gesamten deutschen Eigentums in Dänemark gezwungen.

Das Handelsministerium konnte nach Vorschlag eines Konfiskationsausschusses die Beschlagnahme bei Privatpersonen aufheben, im Laufe von 13 Jahren hatten die meisten ihre Dispensation erhalten. Das Gesetz traf viele mit großer Härte, die finanziellen Mittel waren bis zum Dispensationserlass gebunden, in manchen Fällen wurden die Werte umgesetzt und nur der Erlös ausgezahlt.

In Nord- und Südschleswig machten sich besondere Verhältnisse geltend. In Nordschleswig waren die Beziehungen besonders gespannt, und vage, nicht dokumentierte Äußerungen über deutsche Staatsbürger als »deutschgesinnt« und »mit nazistischer Einstellung« bekamen große Bedeutung und führten zur Verzögerung der Dispensation. Das Gesetz traf auch eine Gruppe dänischer Staatsbürger, die der deutschen Minderheit angehörten und mit deutsch unterstützten Unternehmen in Verbindung gestanden hatten wie die Kreditanstalt Vogelgesang KAS und die Høfeverwaltungsgesellschaft A/S. In Südschleswig führte der bedeutende Einfluss des Sydslesvigsk Forening mit sich, dass Deutsche aus diesem Gebiet in größerem Umfang als anderswo in oder außerhalb Dänemarks eine Dispensation erhielten.